

Ludmila PACNEROVÁ, *Bohemia Glagolitica*. Bohumil Vykypěl (ed.). (Studia etymologica Brunensia sv. 27). Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2021., 90 str.

U 2021. godini suradnici Etimološkoga odsjeka Češke akademije znanosti u Brnu izdali su nekoliko publikacija posvećenih ulozi staroslavenskoga odnosno crkvenoslavenskoga u povijesti slavenskih jezika. Među njih se ubraja i knjiga *Bohemia Glagolitica*, koja donosi izbor tekstova vrhunske istraživačice na području češkoga glagolizma Ludmile Pacnerove (1925. – 2008.). Pacnerová je završila studij češkoga i latinskoga jezika na Filozofskome fakultetu Masarykova sveučilišta u Brnu i od 1953. godine postala je, nakon kratkoga nastavnikovanja u selu Staré Hamry, suradnica Slavenskoga instituta Akademije znanosti s podružnicom u Brnu. Tamo je radila do kraja života na odsjeku staroslavenskoga rječnika, gdje je sudjelovala na ekscerpciji, pripremi natuknica i izdanju *Rječnika staroslavenskoga jezika (Slovník jazyka staroslověnského – Lexicon linguae palaeoslovenicae I–IV, Praha, 1966–1997; V. – Dodatky a opravy k I. dílu (Addenda et corrigenda ad volumen I), Praha, 2016)*. Osim toga bila je suautorica *Grčko-staroslavenskoga indeksa (Řecko-staroslověnský index. Index verborum graeco-palaeoslovenicus, Praha, 2008–)*, koji je nastavak *Rječnika staroslavenskoga jezika*, i također je autorski sudjelovala na jednotomnome rječniku staroslavenskoga jezika izdanome u Moskvi (*Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*, Москва, 1994).

U središtu istraživačkoga rada Ludmile Pacnerove bili su staročeški glagoljski spomenici povezani s djelovanjem hrvatskih glagoljaških redovnika u praškome Emauskom samostanu, koji je utemeljio Karlo IV. 1347. godine. Pacnerová je tim spomenicima posvetila ne samo mnoštvo studija objavljenih u časopisima ili zbornicima (čiji je izbor sadržaj predstavljenoga izdanja) nego i dvije velike edicije: *Česká bible Hlaholská (bible Vyšebrodská)*, Praha, 2000; i *Staročeský hlaholský Comestor*, Praha, 2002. Oba staročeška spomenika pisana su hrvatskom uglatom glagoljicom koju je autorica transliterirala na latinicu te je izdanja dopunila parakritičkim i kritičkim aparatom. Autorica je uložila veliki trud u pripremu izdanja tih publikacija. Već je 1963. g. sastavila, nastavljajući rad Františka Ryšaneka, listu tada poznatih staročeških glagoljskih spomenika (*České hlaholské památky. Slavia 32: 452–457 (1963)*), koju je 1968. g. povezano s otkrićem novih nalaza dopunila (*Číselné značky pro tisíce ve staročeském hlaholském Komestoru. Slavia 37: 587–589 (1968)*). Godine 1986. objavila je kritičku ediciju *Staročeské hlaholské zlomky*

(Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd, ročník 96, sešit 4), koja sadržava ulomke staročeške glagoljske *Biblije* i ulomke staročeškog *Komestora* (tzv. *Třeboňské zlomky*), i sljedeće godine posvetila je radu na dvjema spomenutim češkim glagoljskim edicijama.

Svezak *Bohemia Glagolitica*, koji predstavljamo i koji je za izdanje priredio Bohumil Vykypěl, sadržava šest studija posvećenih istraživanju staročeških glagoljskih spomenika. Tekstovi su bili objavljeni u razdoblju između 1989. i 2008. g. u časopisima *Listy filologické*, *Slavia*, *Slovo* i u zborniku posvećenome 80. rođendanu Radoslava Večerke (*Varia Slavica. Sborník příspěvků k 80. narozeninám Radoslava Večerky*. I. Janyšková a H. Karlíková (ed.). Praha, 2008) i prikladno predstavljaju opseg autoričinih stručnih interesa. Urednik je dopunio tekstove vrijednim referencama na noviju literaturu, čime je pojednostavio orijentaciju u do danas aktualnoj problematici istraživanja staročeškoga glagoljizma.

U prvome prilogu *Hlaholice v české písařské praxi (Glagoljica u češkoj písařskoj praxi, s. 7–19)* autorica se, nakon povijesno-kulturnoga uvoda o sudbini staroslavenske književnosti na češkome području i o njezinoj staročeškoj glagoljskoj emauskoj etapi, bavi analizom dvaju latinskih eksplicita pisanih uglatom glagoljicom. Oni datiraju iz 15. stoljeća i prema Pacnerovoj zadnji su tragovi glagolizma u Češkoj. Riječ je o latinskoj molitvi Presvetomu Trojstvu u stihu od šest redaka iz 1450. godine i svršetku jednostraničnoga latinskog eksplicita od triju redaka iz 1452. godine, pisanoga većim dijelom glagoljicom. Osim toga obraća pozornost na glagoljske abecede češke provenijencije: to su *Divišovo abecedarium (Divišov abecedarij)*, koji se kao dio djela *Codex Gigas* nalazi u Kraljevskoj knjižnici u Stockholmu, *Hrnčířovo abecedarium (Hrnčířov abecedarij)*, koji Pacnerová smatra mlađim prijepisom *Divišova abecedarija*, glagoljska abeceda pripisana u drugi dio staročeške glagoljske *Biblije* i abeceda iz 1442. g, koja je zajedno s grčkim alfabetom i latinskom abecedom sastavni dio rukopisa *Boethii de consolatione philosophiae*.

U sljedećoj studiji *Český hlaholismus (Češki glagolizam, s. 21–29)* autorica se usredotočuje na prednosti koje je glagoljica pokazivala u usporedbi s latinicom iz gledišta fonetičke vrijednosti grafema (usp. npr. zapisivanje sibilanata *č, ž, š* ili češkoga *šč* s pomoću glagoljskoga *šta*), i povezano s time govori o češkoj inačici uglate glagoljice. Osim toga podastire potvrde brojčane vrijednosti glagoljskih grafema, koje je otkrila pri analizi staročeškoga glagoljskog *Komestora*, i to u kontekstu potvrda iz hrvatskih glagoljskih tekstova. Konkretno navodi četiri potvrde uporabe glagoljskoga *č* za broj 1000, jednu potvrdu uporabe *š* za broj 2000, četiri potvrde uporabe glagoljskoga grafema *for* za broj 3000 i jednu potvrdu uporabe grafema *ju* za broj 5000.

Povezano s izdanjem edicije *Česká bible Hlaholská (bible Vyšebrodská)* 2000. g. (v. gore) godinu kasnije u časopisu *Slavia* bio je objavljen istoimeni prilog (*Češka glagoljska Biblija (Vyšebrodská Biblija)*, s. 31–41), koji je sada ponovno objavljen u predstavljenome izboru. Kao i u drugim člancima, ovdje autorica također uvodi čitatelje u temu pregledom povijesnoga konteksta češkoga glagolizma na prostoru Emauskoga samostana te karakterizacijom književnih spomenika spojenih s njegovom djelatnošću, a zatim usmjerava pozornost na samu *Bibliju* – njezine pronađene ulomke i u potpunosti sačuvan – najvjerojatnije drugi – dio poznat kao *Vyšebrodská Biblija*. Glagoljska *Biblija*, čiji je prijepis s latinice nastao 1416. g. u Emauskome samostanu, važan je predstavnik starije faze druge redakcije staročeškoga biblijskog prijevoda i zahvaljujući dugogodišnjemu detaljnom istraživačkom radu L. Pacnerove to je najopsežniji i najbolje sačuvani češki glagoljski književni spomenik dostupan široj javnosti u obliku znanstvenoga izdanja.

Pacnerová se u sljedećemu prilogu, nazvanome *Hlaholice na prahu třetího tisíciletí (Glagoljica na pragu trećega tisućljeća)*, s. 43–49) bavi poviješću i sudbinom glagoljice ne samo u Češkoj nego i u Hrvatskoj, odakle je u srednjovjekovnu Češku zajedno s hrvatskim glagoljašima došla i uglata glagoljica. Tu pruža pregled razvoja odnosa češkoga društva prema ćirilometodskomu nasljeđu uopće i glagolizmu konkretno te također navodi primjere njegova utjecaja na umjetnost.

U pretposljednemu tekstu ove knjige – *Staročeské literární památky a charvátská hranatá hlaholice (Staročeski književni spomenici i hrvatska uglata glagoljica)*, s. 51–64) autorica sažeto prikazuje okolnosti nastanka staročeskikh glagoljskih spomenika i nakon toga pruža njihov pregled i karakterizaciju, uključujući spisak autorici poznatih ulomaka. Konkretno, bavi se staročeskim glagoljskim *Komestorom*, *Češkom glagoljskom Biblijom*, staročeskim glagoljskim *Pasionalom* i *Zlatnom legendom*. Povrh toga upozorava na glagoljske tragove izvan češkoga područja i to u poljskoj Olešnici i u Kleparzu kod Krakova, gdje su krajem 14. stoljeća osnovani samostani sa slavenskom liturgijom.

Posljednja studija L. Pacnerove objavljena u ovoj knjizi prilog je pod nazivom *Osudy slovanské liturgie v zemích Koruny české (Sudbine slavenske liturgije u zemljama Češke krune)*, s. 65–69) iz 2008. g. Tu je više pozornosti posvećeno glagoljskomu *Rimskom misalu* koji pripada tzv. češkome tipu novoga crkvenoslavenskog jezika. Njegovo probno izdanje (*Rimskij misal slověnskym jazykem – Missale Romanum lingua veteroslavica*) bilo je izdano 1972. g. u Olomouci i konačno izdanje (*Rimskij misal povelěnijem svjataho vseljen-*

skaho senma vatikanskaho druhaho obnovljen a oblastiju Pavla papeža šestaho izdan. Mešnij čin s izabranymi mšami vlaška češskaho v slověnskyj jazyk přeložen), na kojemu je sudjelovala i Pacnerová, 1992. g. na istome mjestu.

Knjiga završava potpunom bibliografijom Ludmile Pacnerove, popisom radova o Ludmili Pacnerovoj i popisom korištene literature.

Jana VILLNOW KOMÁRKOVÁ